

Banskobystrický kraj - charakteristika regiónu

22.03.2024 | Počet zobrazení: null

[Poloha, rozloha, geografické podmienky](#)

[Demografické východiská](#)

[Ekonomické a sociálne špecifiká](#)

Poloha, rozloha, geografické podmienky

Banskobystrický kraj s rozlohou 9 454 km² je najväčším krajom, zaberá takmer pätinu územia Slovenska. Rozprestiera sa v južnej časti stredného Slovenska, pričom na juhu hraničí s Maďarskou republikou, na východe s Košickým krajom, na severe s Trenčianskym a Žilinským krajom a na západe s Nitrianskym krajom.

Územie kraja patrí do povodia riek Hron, Ipeľ a Slaná. Pre Banskobystrický kraj je charakteristická veľká rozmanitosť geomorfologickej modelácie, od vysokohorských polôh na severe územia cez členitú strednú časť až po mierne zvlnené a rovinné plochy Juhoslovenskej kotliny na juhu územia.

Najvyšším vrchom Banskobystrického kraja je vrch Ďumbier (2 045 m n.m.) nachádzajúci sa v Nízkych Tatrách v okrese Brezno. Najnižšie miesto v kraji je výtok rieky Ipeľ z kraja na území obce Ipeľské Predmostie v okrese Veľký Krtíš (126 m n.m.).

Región má dlhú tradíciu v oblasti baníctva. Ložiská zlata, striebra a medi boli využívané už od 13. storočia najmä v Kremnici, Banskej Štiavnici a Banskej Bystrici. V súčasnosti sú tunajšie ťažobné aktivity v útlme a centrum ťažby sa presúva do oblastí s výskytom nekovových hornín. Významné ložiská silikátov sa nachádzajú v silikátovej zóne pri Lučenci s výskytom nerudných keramických a žiaruvzdorných a rôznych prídavných surovín na výrobu keramických materiálov, kameniny, póroviny a skla. V okolí Revúcej sa ťaží a spracúva magnezitová ruda. Stavebný kameň sa vyskytuje najmä na severe, tehliarske suroviny v poltárskom okrese, štrkopiesky v južných okresoch a kremenec v okrese Žiar nad Hronom.

Na územie kraja zasahujú 4 národné parky – Národný park Nízke Tatry, Národný park Slovenský raj, Národný park Muránska planina, Národný park Veľká Fatra, 4 chránené krajinné oblasti – Poľana, Cerová vrchovina, Štiavnické vrchy a Ponitrie a 10 národných prírodných pamiatok, 54 prírodných pamiatok, 23 národných prírodných rezervácií, 109 prírodných rezervácií, 42 chránených areálov a 8 chránených vtáčích území.

Podľa územno-správneho usporiadania v zmysle zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. sa člení na 13 okresov – Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Brezno, Detva, Krupina, Lučenec, Poltár, Revúca, Rimavská Sobota, Veľký Krtíš, Zvolen, Žarnovica a Žiar nad Hronom, v ktorých sa nachádza 516 obcí, z toho 24 miest. Z hľadiska rozlohy najväčším okresom je okres Rimavská

Sobota (zaberá 15,6 % rozlohy kraja), najmenším okres Banská Štiavnica (zaberá len 3,1 % územia kraja). V mestách žije 51,5 % obyvateľov. Najväčšími mestami sú Banská Bystrica (74,6 tis. obyvateľov) a Zvolen (39,8 tis. obyvateľov).

Demografické východiská

Ku koncu roka 2022 žilo v Banskobystrickom kraji 617 777 obyvateľov, čo zodpovedalo podielu 11,4 % z populácie Slovenska. Hustota osídlenia dosiahla len 66 obyvateľov na km² a bola najnižšia spomedzi krajov. Najhustejšie osídlený bol okres Banská Bystrica, kde na 1 km² žilo 133 obyvateľov, najredšie okres Krupina s 37 obyvateľmi na 1 km².

V regióne dlhodobo prichádza k úbytku obyvateľstva, ktorý je spôsobený vyšším počtom úmrtí ako narodení a tiež sťahovaním obyvateľov mimo územie kraja. Aj v roku 2022 sa živonarodilo menej detí (5 483) a umrelo viac osôb (7 515). Tiež sa vysťahovalo o 1 177 osôb viac ako prisťahovalo. Populácia kraja starne, od roku 2015 prevažuje seniorská zložka obyvateľstva nad detskou. Podiel detí do 14 rokov v roku 2022 predstavoval 15 % a bol o 3,8 p. b. nižší ako podiel obyvateľov starších ako 64 rokov. Obyvateľstvo v produktívnom veku tvorilo 66,2 %. Priemerný vek obyvateľstva dosiahol 42,5 roka.

V roku 2022 sa zosobášilo 3 200 snúbeneckých párov a rozviedlo sa 981 manželstiev. Počet sobášov medzioročne stúpol o 11,8 % a dostal sa na hodnoty pred pandémie. Naopak, počet rozvodov oproti roku 2021 klesol približne o 1 %, a zostal nižší ako v rokoch pred pandemiou.

Ekonomické a sociálne špecifiká

V roku 2022 ekonomicky aktívne obyvateľstvo tvorilo 51,9 % populácie, miera zamestnanosti (20 – 64 ročných) dosiahla 73,8 % a miera nezamestnanosti 9,7 %. Priemerná nominálna mesačná mzda dosiahla 1 340 eur a bola druhá najnižšia v porovnaní s ostatnými krajinami. Za celoslovenským priemerom zaostala o 10,7 %.

Z pohľadu organizácií k 31. 12. 2022 v kraji pôsobilo 28,7 tis. právnických osôb, z ktorých 81,1 % tvorili podniky a 38,3 tis. fyzických osôb, z ktorých živnostníci tvorili podiel 91,4 %. Podniky sa ďalej zameriavali svoje podnikanie do odvetví obchodu, odborných, vedeckých a technických činností a priemyslu. Najviac živnostníkov (viac ako pätina) pôsobilo v stavebníctve.

Hrubý domáci produkt kraja v roku 2022 dosiahol 9 892 mil. eur v bežných cenách a čo zodpovedalo 9 % z celonárodného HDP. V prepočte na obyvateľa predstavoval hodnotu 15 877 eur v bežných cenách a za národným priemerom zaostával o 20,5 %.

Viac ako štvrtinu hrubej pridanej hodnoty kraja vytvorilo odvetvie priemyslu, nasledovali verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie, zdravotníctvo a sociálna pomoc s podielom 17,4 % a obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie s podielom 16,3 %.

Poľnohospodárska pôda strednej kvality tvorí 43 % celej rozlohy kraja. Na poľnohospodársku

výrobu sa orientuje prevažne južná časť územia. Využíva sa na pestovanie obilnín, kukurice a aj hrozna. Lúky a pasienky, ktoré sa nachádzajú v severnej oblasti, sú základňou pre chov dobytka a oviec. Stavy oviec v tomto kraji sú dlhodobo najpočetnejšie, najpočetnejšie chovy sú v okrese Rimavská Sobota. Región sa v celoslovenskom rámci vyznačuje aj najväčšou plochou pokrytou lesmi, ktoré tvoria takmer polovicu rozlohy kraja. V ťažbe dreva (hlavne vo svojej severnej a severovýchodnej časti) niekoľkonásobne prevyšuje hodnoty iných krajov.

Z hľadiska odvetví priemyslu je najviac zastúpená výroba kovov a kovových výrobkov, výroba ostatných nekovových minerálnych výrobkov, výroba potravín a nápojov a výroba strojov a zariadení. V roku 2022 tržby za vlastné výkony a tovar v priemysle dosiahli 7,7 mld. eur a spomedzi krajov boli druhé najnižšie. V odvetví pracovalo 49,3 tis. osôb, čo je najmenej v porovnaní s ostatnými krajinami.

Aj stavebníctvo zaostávalo oproti ostatným krajinám. Stavebná produkcia vykonaná vlastnými zamestnancami dosiahla 515,7 mil. eur a stavebná produkcia podľa dodávateľských zmlúv 566,3 mil. eur. V kraji sa postavilo 1 025 bytov, čo je najmenej v regionálnom porovnaní. Väčšina bytov sa skolaudovala v okresoch Banská Bystrica (305) a Veľký Krtíš (138).

Členitosť a náročnosť terénu v Banskobystrickom kraji nepriaznivo vplyva na výstavbu dopravných komunikácií. Prírodné podmienky neumožňujú významnejšie rozvinúť jednotlivé druhy dopravy. Dĺžka cestnej siete v roku 2022 predstavovala 3 218 km, z toho rýchlostné cesty tvorili až 141 km, čo je najviac v regionálnom porovnaní. Po cestách jazdilo 382 tis. evidovaných motorových vozidiel, takmer 71 % z nich boli osobné automobily.

Školstvo reprezentuje široká sieť školských zariadení. V roku 2022 v kraji pôsobilo 385 materských škôl, 265 základných škôl, 27 gymnázií, 58 stredných odborných škôl. V Banskej Bystrici má svoje sídlo Univerzita Mateja Bela, Akadémia umení a Fakulta zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity, vo Zvolene Technická univerzita a v Banskej Štiavnici Hudobná a umelecká akadémia Jána Albrechta.

O zdravie obyvateľstva sa v roku 2022 staralo 1 593 zdravotníckych zariadení zahrnujúcich 26 nemocníc, 1 215 zariadení ambulantnej zdravotnej starostlivosti a 6 liečební, z ktorých dominovala Rooseveltova nemocnica. Nezanedbateľnú úlohu majú aj kúpele a kúpeľná starostlivosť v Sliači, Kováčovej, Dudinciach, Brusne, Číži a Sklených Tepliciach.

V oblasti kultúry je významným centrom mesto Zvolen so sídlom činohry Divadla Jozefa Gregora Tajovského, ktorá každoročne usporadúva prehliadku divadelných hier a divadelných súborov v rámci podujatia Zvolenské zámocké hry. Mesto Banská Bystrica je sídlom opery a baletu tohto divadla. Na území kraja v roku 2022 bolo spolu 15 divadiel, vrátane malých a nezávislých a 22 stálych kín. Návštevníci mali k dispozícii aj 4 galérie a 27 múzeí a čítateľia 242 knižníc.

Banskobystrický kraj ponúka množstvo kultúrnych a prírodných pamiatok. Mestá Banská Bystrica, Banská Štiavnica a Kremnica boli vyhlásené za mestské pamiatkové rezervácie, pričom Banská Štiavnica bola zapísaná do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva. [Špania](#)

[Dolina](#), [Štiavnické Bane](#) a [Sebechleby – Stará Hora](#) sú pamiatkové rezervácie vidieckych sídiel. Prírodné krásy severnej časti kraja sú hojne využívané ako centrá zimného turistického ruchu. V roku 2022 kraj navštívilo 546,7 tisíc hostí, ktorí boli ubytovaní v 695 ubytovacích zariadeniach.